

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

MATEJA JAVERŠEK

**Retorično-govorno izobraževanje v Sloveniji in na
Hrvaškem**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

MATEJA JAVERŠEK

**Retorično-govorno izobraževanje v Sloveniji in na
Hrvaškem**

Diplomsko delo

Mentor: doc. dr. Hotimir Tivadar

Univerzitetni program prve
stopnje: Slovenistika

Ljubljana, 2013

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju doc. dr. Hotimirju Tivadarju za pomoč, mentorstvo, svetovanje in potrpežljivost pri nastajanju diplomskega dela.

Posebna zahvala gre tudi moji družini in prijateljem, ki so mi nudili vso podporo ter verjeli vame.

Izvleček

Retorično-govorno izobraževanje v Sloveniji in na Hrvaškem

Retorika in pravilen govor nista prirojeni lastnosti posameznika, temveč se ju je mogoče priučiti, kar pomeni, da je treba zanju v prvi vrsti poskrbeti znotraj izobraževanja, in sicer že v osnovnošolskih in srednješolskih (gimnazijskih) programih. Rezultati primerjave slovenskega in hrvaškega retorično-govornega izobraževanja, ki so nastali s primerjanjem osnovnošolskih in gimnazijskih učnih načrtov, gimnazijskih učbenikov ter retorike kot obveznega izbirnega predmeta, kažejo na boljši položaj hrvaških učencev oz. dijakov. Slednjim je omogočeno in predpisano večje število ur retorično-govornega izobraževanja, medtem ko je stanje v slovenskem izobraževalnem sistemu pomanjkljivo. Problem je torej kvantiteta ukvarjanja z govorom in retoriko ter fonetiko in fonologijo, saj je v slovenskem izobraževalnem sistemu (v okviru predmeta slovenščine) tem vedam in veščini (retorika) posvečenih premalo šolskih ur, da bi se lahko po končanem (gimnazijskem) šolanju na retorično-govornem področju zagotovila kompetenca posameznika.

Ključne besede: retorika, govor, učni načrt, učbeniki, izobraževanje

Abstract

Speech communication and rhetoric in Slovenia and Croatia

Rhetoric and fluent speech are not innate abilities of an individual, but rather a skill that can be acquired. Therefore, they need to be an integral part of the education system, more precisely of programmes in elementary and secondary schools. In our paper, we have focused on speech communication and rhetoric studies in Slovenia and Croatia. We have compared elementary and secondary school curriculums and secondary school textbooks of both countries. The results of our analysis have shown that students in Croatia learn more about speech communication and rhetoric than Slovene students. The Croatian curriculum includes more hours of rhetoric courses, and the students have the possibility to choose speech communication and rhetoric as one of the additional mandatory courses. In the Slovene education system, however, the situation is less favourable. The problem thus lies in the fact that speech communication and rhetoric, as well as phonetics and phonology, do not receive enough attention. In Slovenia (in the context of Slovene language as a school subject), there is not enough room in the curriculum for these branches of linguistics and the studies of

rhetoric, which is why students who have completed their (secondary) school education have not achieved proficiency in rhetoric and speech communication.

Key words: rhetoric, speech, curriculum, textbooks, education

Kazalo

1. UVOD	1
2. TEORETIČNI DEL.....	2
2.1. Termina retorika in govor.....	2
2.2. Zgodovinski pregled retorike (od antike do 20. stoletja)	3
2.3. Vloga retorike v današnjem času.....	4
3. PRAKTIČNI DEL.....	5
3.1. Namen in hipoteza	5
3.2. Metode	5
3.3. Analiza (primerjava)	6
3.3.1. UČNI NAČRT v OŠ.....	6
3.3.1.1. Učni načrt v OŠ v Sloveniji	7
3.3.1.1.1. Prvo vzgojno-izobraževalno obdobje.....	7
3.3.1.1.2. Drugo vzgojno-izobraževalno obdobje	8
3.3.1.1.3. Tretje vzgojno-izobraževalno obdobje	8
3.3.1.2. Učni načrt v OŠ na Hrvaškem	9
3.3.1.3. Primerjava učnih načrtov za osnovne šole.....	10
3.3.2. UČNI NAČRT ZA GIMNAZIJE	12
3.3.2.1. Učni načrt za gimnazije v Sloveniji	12
3.3.2.2. Učni načrt za gimnazije na Hrvaškem.....	13
3.3.2.3. Primerjava učnih načrtov za gimnazije.....	14
3.3.3. GIMNAZIJSKI UČBENIKI.....	14
3.3.4. RETORIKA.....	17
4. ZAKLJUČEK	19
5. POVZETEK	20
6. VIRI IN LITERATURA	21

1. UVOD

Pogosto se znajdemo v situacijah, ko je potrebno govoriti, ko se je potrebno pravilno in prepričljivo izraziti ter s tem vplivati na prejemnika. Bodisi v šoli, doma, v krogu prijateljev, v trgovini itd. Na koncu bosta obveljala beseda in stališče tistega, čigar argumenti so tehtnejši oziroma predstavljeni na bolj prepričljiv način. V teh primerih se moramo posluževati veščin retorike in govora. Vendar slednje vse bolj zanemarjamo, kot da ni pomembno, kako govorimo. Če za kratek čas poslušamo in analiziramo govor znanih osebnosti na televiziji (voditelji, politiki, zvezdniki), ta prevečkrat odstopa od knjižne norme, ampak tega razen slovenistov skoraj nihče ne obsoja. Če se torej želimo pohvaliti s kvalitetnimi govorcami, je potrebno zgodaj pričeti z izobraževanjem, kajti pravilnega govora ter retorike se je možno naučiti (to ni prirojena lastnost). To pomeni, da moramo raziskati, koliko govora, fonetike in retorike so deležni že naši najmlajši.

V diplomski nalogi sem se odločila za primerjavo hrvaškega in slovenskega retorično-govornega izobraževanja (osnovnošolskega in gimnazijskega). Namreč, poleg slovenistike študiram južnoslovanske študije, katerih del je tudi hrvaški jezik, zato sem želela primerjati pouk dveh maternih jezikov, in sicer s pomočjo učnih načrtov, gimnazijskih učbenikov in izbirnega predmeta – retorika. S primerjavo bom skušala ugotoviti, kaj je podobno in kaj različno, v prvi vrsti pa me bo zanimalo, kje je pouk maternega jezika (slovenščina in hrvaščina), kar se tiče govora, fonetike in retorike, bolje zastavljen oz. katera izmed držav (Slovenija ali Hrvaška) lahko z upoštevanjem te primerjave pričakuje, da bo vzgojila bolj kompetentne govorce.

Teoretični del je namenjen teoriji retorike in govora, kateremu sledi praktični del, znotraj katerega se primerjajo učni načrti (osnovnošolska in gimnazijska), gimnazijski učbeniki in izbirni predmet – retorika.

Kot sem že omenila, sem bila poleg govora in retorike pozorna na področji fonetike in fonologije, ki sta še kako pomembni, ker se lahko šele po usvojitvi določenih glasov in njihovega pravilnega izgovora ter ustreznega naglasa izpostavimo pred publiko in pričnemo govoriti. Slab in »polomljen« govor (ne glede na dovršene argumente in zanimivo vsebino) ne bo prepričal nikogar.

2. TEORETIČNI DEL

Kot že nakazuje sam naslov, sta glavna pojma te diplomske naloge retorika in govor in zato jima bom v nadaljevanju posvetila največ pozornosti. Najprej se bom posvetila njuni definicijam, nato pa sledi kratek pregled retorike skozi zgodovino ter njena vloga v današnjem času.

2.1. Termina retorika in govor

Pojem retorika so poznali že v antični Grčiji. Filozof Aristotel ga je opredelil kot »*sposobnost opažanja bistvene in primarne lastnosti, s katero se lahko prepriča in ki jo v sebi skriva vsak predmet ali pojav*« (Škarić 1996: 7). Par stoletij kasneje ga je največji rimski govornik Ciceron definiral kot »*umetnost govorjenja, prilagojena za prepričevanje*« (Škarić 1996: 7). Njuni definiciji je v svojem delu *V iskanju izgubljenega govora* (1996) primerjal hrvaški jezikoslovec, fonetik in retorik, Ivo Škarić, ki je kot skupno lastnost obeh definicij izpostavil *način*, torej kako nekoga prepričati s pomočjo besed. To pa je po njegovem mnenju tudi osnovni namen javnega oz. retoričnega govorjenja, kar pomeni, da glavne vloge ne igra vsebina, temveč sposoben posameznik (govorec/retorik), ki zna vsebino podati na tak način, da zmore prepričati ostale ne glede na verodostojnost informacij.

V tesni povezavi s pojmom retorike je prav tako govor. Pojma namreč nista sinonima, kar lahko zasledimo v SSKJ-ju¹, in sicer je *retorika* »1. spretnost, znanje govorjenja, zlasti v javnosti, govorništvo« (torej disciplina) in »2. knjiž. *lepo, izbrano, a navadno vsebinsko prazno govorjenje, izražanje; leporečje*«, medtem ko govor SSKJ definira kot »1. oblikovanje besed, stavkov z govornimi organi, 2. izražanje misli z govorjenjem, 3. izmenjava mnenj, misli, 4. sestavek o kaki stvari, ki se neposredno podaja v javnosti, ali podajanje tega sestavka« in kot »5. jezik zlasti v govorjeni obliki.« Pri retoriki se tako rekoč osredotočimo (kot je že omenjeno zgoraj pri povzemanju Škarića) na način in na cilj. Govor pa je pravzaprav podajanje vsebine s pomočjo govoril, ne nujno z namenom prepričati nekoga. Je »ena od oblik retorike, katerega poglobljena značilnost je ustnost. Govor oblikujejo besedno izražanje ter zvočne in vidne sestavine, ki jih oblikujemo z obrazno mimiko, kretnjami in glasom« (Žagar 2002: 106). Oblikovanje glasov je torej njegova primarna funkcija, pojma sta

¹Anton Bajec, Janko Jurančič idr.: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (17. 5. 2013).

sinonimno prekrivna le, kadar govor definiramo in razumemo v skladu s četrto definicijo v SSKJ-ju.

Razmerje med *govorom* in *retoriko* je podobno definirano v *Slovenskem pravopisu*², ki *retoriko* povezuje s pojmom govorništva in leporečja, medtem ko *govor* prvenstveno povezuje z govorili (govorilnimi organi), šele nato z govorništvom.

2.2. Zgodovinski pregled retorike (od antike do 20. stoletja)

Pojem retorike ni sodobna iznajdba, temveč njeni začetki segajo daleč nazaj, kar kaže naslednje: *»Zgodovina retorike je zelo obsežna, njeni začetki segajo namreč v čas, ko se začne človek sporazumevati kot razumno bitje«* (Dvornik 2011: 7), vendar pa je do razcveta klasične retorike prišlo šele v antiki, kjer je postala zelo pomembna in ugledna veščina govorjenja in prepričevanja ter obvezni del takratnega izobraževanja.

Kasneje, v srednjem veku, je prišlo do manjšega zatona in spremenjene vloge retorike. Resda je postala del splošne izobrazbe, prav tako je bila del sedmih svobodnih umetnosti (gramatika, dialektika ali filozofija, glasba, aritmetika, geometrija, astronomija in retorika), ampak *»govornikov prvotni namen ni bil več prepričati, temveč očarati poslušalce z bleščečim govorniškim slogom«* (Dvornik 2011: 13).

Vse od 16. do 19. stoletja je retorika pričela izgubljati svojo pomembno funkcijo, in sicer ne samo v svetovnem merilu, temveč tudi pri Slovencih, saj je v ospredje prišel pomen pisnega jezika (prelomno leto 1550 – nastanek prvih dveh slovenskih knjig). Retoriko so vse manj uporabljali v javnem oz. vsakdanjem življenju in kljub temu, da so jo masovno začeli poučevati v šolah, to ni prinašalo nobene koristi, kajti učenci so se je posluževali zgolj v teoriji, ne pa tudi v praksi. Vendarle pa se je v 20. stoletju obnovilo zanimanje zanjo s pomočjo revij, društev, raznih teorij itd. (Dvornik 2011).

O slovenskem govorjenem jeziku oz. slovenskem javnem govoru razpravlja Tivadar. Namreč, s slovenskim govorjenim jezikom so se pričeli ukvarjati v 19. stoletju: *»Razpravljanje o sodobnem govorjenem knjižnem jeziku se je začelo z uveljavitvijo slovenskega jezika kot deželnega in državnega jezika po spremembi avstrijske ustave, ki je uveljavljala enakopravnost vsaki avstrijski narodnosti, kar je bilo rezultat pomladi narodov in tudi slovenskega prizadevanja po Zedinjeni Sloveniji sicer znotraj Avstro-Ogrske«* (Tivadar 2010:

² Jože Toporišič, Franc Jakopin idr.: *Slovenski pravopis 2001*, <http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html> (17. 5. 2013).

36). Toda kljub vsemu »v 2. polovici 19. stoletja Slovenci še nismo imeli izoblikovanega govornega knjižnega jezika, niti parlamentarnega jezika« (Tivadar 2010: 36). Vrstile so se razne debate strokovnjakov za jezik, ki so ugotavljali, kakšna izreka bi bila najboljša za normiranje. Fonetik Stanislav Škrabec »je že konec 19. stoletja opozarjal na pretiran panslavizem in izpostavljaj slovensko protestantsko tradicijo« (Tivadar 2010: 38). Želel je samo eno izreko, ki bi bila podlaga knjižnemu jeziku (zavzemal se je za kranjščino) in opozarjal, da to ne morejo postati pretirano dialektične izreke, kot sta na primer rezijanščina in prekmurščina. Seveda kranjščina ne bi dominirala v vseh pogledih, bi bila pa vsekakor prevladujoča, do česar je pravzaprav prišlo, kajti »govor v Ljubljani je tista prevladujoča sila, ki v veliki meri usmerja razvoj knjižnega jezika, nikakor pa to ne pomeni regionalne pogojenosti tega načela« (Tivadar 2010: 43). Prebivalci osrednjega dela Slovenije oz. Ljubljane namreč niso »a priori« idealni govorci knjižne slovenščine. S tem se še enkrat potrjuje že prej omenjeno dejstvo, da se je mogoče tako pravilne zborne izreke (knjižnega govora) kot tudi retorike naučiti in jo obvladati, ne glede na kraj bivanja (npr. Ljubljana ali Prekmurje).

2.3. Vloga retorike v današnjem času

Danes se je vloga retorike in govora nekoliko spremenila. Dostikrat tako retoriki kot pravilnemu govoru sploh ne posvečamo prevelike pozornosti. Namreč, v javnih medijih premalokrat slišimo govor, ki bi se skladal s pravopisnimi in pravorečnimi pravili. Seveda ne gre s prstom kazati na vsakega voditelj-a/ico in mu očitati neprofesionalnost, vendar se moramo zavedati, da je to postala vse večja modna muha. Torej, v prvi vrsti poskrbeti za zabavno ravnino, medtem ko se kulturna (jezikovna) zanemarja, kar je nedvomno povezano tudi s spreminjanjem človeških vrednot.

Za razliko od medijev, ki ustrezen govor in retoriko zavračajo, pa obstajajo ljudje, ki znajo predvsem večšino retorike s pridom izkoristiti, pri čemer se poslužujejo njene manipulativne vloge, kar jim pomaga pri doseganju lastnih ciljev. Dober retorik lahko doseže marsikaj, in to le s svojim prepričljivim nastopom. S svojo precizno držo, pravilnimi gestami, dobro izoblikovanim govorom in učenimi izrazi zmore prepričati brez da bi njegove besede izražale bodisi korist bodisi verodostojnost. Tega se v veliki meri poslužujejo pravniki, politiki, marketinški delavci itd. Kadar pa to svojo retorično moč zlorabi in to izkorišča na račun drugih, postane tudi retorika nevarna, kar potrjuje tudi Škaričeva izjava: »V sodobni

tehnologiji množičnih komunikacij in organiziranih priložnosti lahko retorika postane celo nevarno močna» (Škarić 1996: 6).

Retorika in govor sta torej, kot je razvidno iz navedenih primerov in stališč Iva Škarića, še kako pomembna.

3. PRAKTIČNI DEL

Ta del je sestavljen iz namena, hipoteze, metod in analize oz. primerjave učnih načrtov, gimnazijskih učbenikov in obveznega izbirnega predmeta – retorika, namen katere je pokazati, kje je za retorično-govorno izobraževanje bolje poskrbljeno.

3.1. Namen in hipoteza

Namen diplomske naloge je primerjati izobraževanje (osnovnošolsko in gimnazijsko) v Sloveniji in na Hrvaškem, in sicer na ravni retorike in govora ter fonetike. Cilj je ugotoviti, kje je za retorično-govorno izobraževanje bolje poskrbljeno, kje so razlike in kje podobnosti. Moja hipoteza, ki izhaja iz lastnih izkušenj, bo tokrat enostranska (samo slovensko stanje), in sicer lahko glede na svoje dozdajšnje izobraževanje trdim, da se na retoriki, govoru in fonetiki tako v osnovnih kot v gimnazijah dela premalo oz. je le tem ravninam namenjenih premalo število ur. Zaradi tega pričakujem, da bo analiza pokazala pomanjkljivo vključevanje teh ved v slovenskem izobraževalnem sistemu. Kar se tiče hrvaškega izobraževanja, zanj ne morem trditi, ali bo v primerjavi s slovenskim bolj ali manj zadovoljivo, to bo pokazala primerjava.

3.2. Metode

Med sabo bom primerjala slovenski in hrvaški učni načrt za osnovne šole in gimnazije (kolikšen del je namenjen govoru – govornim nastopom, ali učenci in dijaki spoznavajo področje fonetike in koliko, ali se pri pouku slovenščine/hrvaščine predvideva poučevanje retorike), učbenike za gimnazije³ (kolikšen je v njih delež področja, ki se ukvarja z govorom, z izgovorom, glasovi, fonetiko). Nato se bom posvetila retoriki kot obveznemu izbirnemu predmetu ter poskušala ugotoviti, ali je predmet vključen med izbor obveznih izbirnih

³ Med sabo ne bom primerjala osnovnošolskih učbenikov niti delovnih zvezkov, ker do vse virov (predvsem do hrvaških) ni bilo mogoče priti z lahkoto, poleg tega je diploma po bolonjskem programu omejena, zato sem se omejila na manjši vzorec, ki pa ga je mogoče razširiti na drugi stopnji.

predmetov ter če je, kolikšen delež ur je predpisan. Menim, da bo metoda primerjave omenjenih kategorij dala optimalne rezultate, iz katerih bo razvidno, kateri osnovnošolci in dijaki (slovenski ali hrvaški) prednjačijo v znanju retorike, govora ter fonetike.

3.3. Analiza (primerjava)

To poglavje je razdeljeno na primerjave posameznih kategorij. Sprva sta predstavljena učna načrta za slovenščino in hrvaščino v osnovnošolskem izobraževanju. Sledita jima učna načrta v gimnazijskem izobraževanju ter njihova medsebojna primerjava, torej kje je stanje boljše, kakšne so pomanjkljivosti itd. Nato je na vrsti predstavitev slovenskih in hrvaških učbenikov v gimnazijah (vsi štirje letniki), katerim zopet sledi kritična primerjava. Zadnji primerjan člen je predmet retorika kot obvezni izbirni predmet.

3.3.1. UČNI NAČRT v OŠ

Učne načrte sem poiskala na spletnih straneh ministrstev, in sicer učni načrt za slovenščino v osnovnih šolah na spletni strani RS Ministrstva za šolstvo in šport z naslovom *Program osnovna šola SLOVENŠČINA učni načrt*.⁴ Prav tako je bil načrt za hrvaščino (poleg ostalih predmetov) na Hrvaškem objavljen na spletni strani RH Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa (Ministrstvo za znanost, izobraževanje in šport) z naslovom *Nastavni plan i program za osnovnu školu (Učni načrt in program za osnovno šolo)*.⁵

Že v samem uvodu v obeh primerih (v slovenskem in hrvaškem učnem načrtu) naletimo na informacijo, da je predmet maternega jezika obvezen v vseh razredih osnovne šole in s tem odskočna deska za vse ostale predmete, saj je razumevanje katerekoli snovi brez poznavanja jezika oteženo. Učni načrt za slovenščino je razdeljen na tri vzgojno-izobraževalna obdobja, in sicer prvo, ki zajema prvi, drugi in tretji razred OŠ, drugo zajema četrti, peti in šesti razred, zadnje oz. tretje pa sedmi, osmi in deveti. Pri vsakem od teh treh obdobj so natančneje predstavljeni teme in cilji, obravnavani v dveh sklopih, to sta jezik in književnost. Mene je v prvi vrsti zanimalo področje jezika, ker pa so govorni nastopi tesno povezani s področjem književnosti, sem analizirala tudi ta sklop.

⁴ Mojca Poznanovič Jezeršek, Mojca Cestnik idr.: *Program osnovna šola SLOVENŠČINA učni načrt*, http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf (17. 5. 2013).

⁵ Zrinka Jelaska, Karol Visinko idr.: *Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa: Nastavni plan i program za osnovnu školu*, <http://public.mzos.hr/fgs.axd?id=14181> (17. 5. 2013).

Učni načrt za hrvaški jezik obravnava vsak razred posebej, prav tako za razliko od dveh sklopov pri slovenščini obravnava 4 področja, to so jezik, književnost, jezikovno izražanje in medijska kultura. Tukaj sem se posvetila dvema ravninama, jeziku in jezikovnemu izražanju. V nadaljevanju bom predstavila vsako obdobje posebej (Slovenija) oz. vsak razred (Hrvaška), kjer se bom osredotočila le na teme, ki vključujejo govor, fonetiko in retoriko.

3.3.1.1. Učni načrt v OŠ v Sloveniji

Učenec naj bi po koncu osnovne šole v skladu s temi cilji pridobil oz. razvil zmožnost govornega nastopanja in prepoznal napake oz. neknjižne glasovne ali naglasne prvine v svoji in tuji izreki ter jih nadomestil s knjižnimi⁶. Vendar je veliko vprašanje, v kolikšni meri se učni načrt v praksi uresničuje.

3.3.1.1.1. Prvo vzgojno-izobraževalno obdobje

V tem obdobju je obravnavanih več sklopov. Eden izmed njih je *razvijanje zmožnosti govornega nastopanja*. Učenci že v najnižjih razredih pripravijo govorni nastop, kar pomeni, da govorijo pred celim razredom in se vadijo v vlogi retorika, le da ne gre za prepričevalni govor, ampak za predstavitev določene teme. Tako učenec pripravi govorni nastop o tem, kaj je videl, slišal, doživel, predstavi svoj načrt za konec tedna ali počitnice, obnovi knjigo ali film in opiše sebe, predmet, najljubšo igračo, prostor, zgradbo, pot v šolo itd. Govorni nastopi sprva potekajo s pomočjo slikovnega gradiva in učiteljevih vprašanj (kar še ni pravi govorni nastop), kasneje pa čim bolj samostojno. Po govornem nastopu se pričakuje, da bo učenec zmožen ovrednotiti svoj nastop ter opisati svoje počutje med njim. Pri teoriji se naučijo utemeljevati, spoznavajo rabo nebesednih spremljevalcev (verjetno neverbalna komunikacija) ter se naučijo temeljnih načel uspešnega govornega nastopanja.

V sklopu *razvijanje jezikovne in slogovne zmožnosti ter zmožnosti nebesednega sporazumevanja (za izboljšanje sporazumevalne zmožnosti)* učenci med drugim razvijajo pravorečno zmožnost. Sem sodi posnemanje knjižne izreke, tako da se trudijo govoriti čim bolj knjižno in pravilno med govornim nastopanjem in pogovorom z učiteljem ter

⁶ Mojca Poznanovič Jezeršek, Mojca Cestnik idr.: *Program osnovna šola SLOVENŠČINA učni načrt*, http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf (17. 5. 2013).

prepoznavajo neknjižne glasove, naglasne in intonacijske prvine v svoji in tuji izreki in odpravljajo napake.

Poleg področja jezika sem sodi tudi področje književnosti, zato ker imajo učenci 3. razreda govorni nastop na temo prebrane knjige, kjer delo obnovijo, pojasnijo, zakaj so izbrali ravno to besedilo, deklamirajo pesem ali pa sestavijo svojo narobe pravljico oz. nadaljevanje zgodbe.

3.3.1.1.2. Drugo vzgojno-izobraževalno obdobje

Učenci razvijajo pravorečno zmožnost s tem, ko spoznavajo slovenske knjižne samoglasnike ter vadijo njihovo izreko, prav tako vadijo izgovor posameznih besed in povedi, trudijo se prepoznati pravorečne napake v svoji in tuji govorici in jih skušajo odpraviti. Med govornimi nastopi in med pogovori z učiteljem se trudijo držati književne norme. Na koncu tega obdobja se pričakuje, da obvladajo jezikoslovna izraza kot sta samoglasnik in soglasnik.

Na področju književnosti mora tudi v tem obdobju učenec v vsakem razredu sestaviti govorni nastop, ki je vezan na domače branje. Trudi se govoriti čim bolj naravno in knjižno ter obenem pazi na vidne in zvočne prvine govora. Namreč, pri glasnem branju mora upoštevati hitrost, register, barvo, intonacijo. Prav tako se zahteva se pravilno interpretativno branje knjižnega dela.

3.3.1.1.3. Tretje vzgojno-izobraževalno obdobje

V zadnjem triletju se učenci, kot v prvih dveh, urijo v govornih nastopih, pri tem se trudijo govoriti čim bolj knjižno, ter le-te vrednotijo. Teme so naslednje: opis in oznaka osebe, življenjepisi, opis poti. Tesno povezana z govorom je vsekakor zmožnost nebesednega sporazumevanja. Učenci se naučijo prepoznati vidne in zvočne nebesedne spremljevalce govorjenja ter nato primerjajo vlogo tistih v govornih nastopih s tistimi, ki se pojavljajo med pogovarjanjem. Določajo njihovo ustreznost ter jih sami zavestno uporabljajo med govornimi nastopi, nato se pogovarjajo o njihovi ustreznosti in učinkovitosti. Razen govornih nastopov utrjujejo poznavanje pravorečne norme tako, da vadijo in utrjujejo knjižni govor besed, povedi in besedil. Pri izgovoru posameznih besed so pozorni na izreko, torej na mesto naglasa, naglašeni samoglasnik in dolžino trajanja, položajne variante zvočnika v, glasovno vrednost črke l in premene nezvočnikov. Trudijo se prepoznati napake v svoji in tuji govorici,

katere odpravljajo. Učenci na koncu triletja usvojijo ogromen korpus jezikoslovnih izrazov, med njimi so najpomembnejši za govor in retoriko knjižni zborni jezik, knjižni pogovorni jezik in narečja, saj z razlikovanjem le-teh pridejo do zaključka, da se jezik, ki ga govorijo doma, s prijatelji, s sosedi, razlikuje od tistega, ki se ga učijo v šoli in ki je standardni ter se tega skušajo držati med govornimi nastopi.

Urjenje v govoru, pravilni izreki in retoriki je prisotno tudi na področju književnosti, kjer učenci s primerno hitrostjo, intonacijo, ustreznimi poudarki, barvo glasu, registrom glasno berejo besedila (poezija, proza, dramatika). Obvezno morajo pripraviti govorni nastop, temo zanj izberejo sami, lahko pa se ta nanaša na domače branje. Govorni nastopi v tem obdobju na področju književnosti se delijo na dve vrsti, in sicer na književnostrokovno (učenec predstavi v šoli neobravnavano besedilo, primerja dve književni besedili, predstavi avtorja) in na (po)ustvarjalno (učenec deklamira svojo pesem ali predelavo izbrane pesmi, primerja avtorje s podobno tematiko, pripravi travestijo ali parodijo, lahko pa tudi nastop z dramskim monologom).

3.3.1.2. Učni načrt v OŠ na Hrvaškem

Učni načrt ni razdeljen na triletna obdobja, ampak so vsa štiri področja (jezik, književnost, medijska kultura in jezikovno izražanje) predstavljena za vsak razred posebej.

V 1. razredu zmorejo učenci razlikovati med osnovnimi jezikoslovnimi pojmi; glasom, črko in besedo. Poudarjena vloga glasu jim omogoča, da pravilno izgovarjajo in zapisujejo besede. Usvojijo ločila in vlogo le-teh. Področje jezikovnega izražanja jih spodbuja h govorjenju in pripovedovanju, z glasnim branjem in izgovorom besed, ki vsebujejo glasove ć, č, đ, dž, ije/je.

V 2. razredu so na razporedu govorni nastopi oz. tako imenovana ustna poročila o preteklem dogodku in o nalogi, ki jo je učenec moral opraviti ter njen potek. Poleg tega se urijo v glasnem branju, ki mora biti interpretativno (področje jezikovnega izražanja).

V 3. razredu delajo na pravilnem izgovoru glasov č in ć (predvsem v deminutivih in augmentativih) ter na pravilnem izgovoru alternacije jata ije/je (področje jezika). Pripraviti morajo samostojen govorni nastop in biti pozorni na neverbalno komunikacijo, poročajo o opravljeni nalogi, sodelujejo v razpravi, kjer se držijo vljudnosti in teme in znajo povedati svoje mnenje (področje jezikovnega izražanja).

V 4. razredu je zopet na sporedu ukvarjanje s problematičnimi glasovi (č, ć, đ, dž, lj, nj, ije/je/e/i), ki jih učenci izgovarjajo, posebno v besedah, ki so pogostejše v rabi. Naučijo se razlikovati med knjižnim jezikom in krajevnim govorom ter vedo, v katerih situacijah je kateri primernejši (področje jezika). Pripovedujejo o resničnem in izmišljenem dogodku, naučijo se prepoznati vrednote govorjenega jezika, ukvarjajo se s stavčno intonacijo in naglasom in sodelujejo v razpravi (področje jezikovnega izražanja).

V 5. razredu zopet vadijo izgovor alternacij jata ije/je ter interpretativno berejo razna besedila (področje jezikovnega izražanja).

V 6. razredu usvojijo stavčna in pravopisna ločila (dvopičje, pomišljaj, zamolk, oklepaj) ter jih znajo pravilno uporabiti v govoru. (jezik). Interpretativno berejo, trudijo se izgovarjati besede, kjer je prišlo do raznih glasovnih premen, učijo se pravilnega izgovora nedoločnika in glagolskega prislova (jezikovno izražanje).

V 7. razredu se ukvarjajo z naglasom (tonemski), naučijo se, kje je naglas ter kako dolgo traja, prav tako razlikujejo svoj in knjižni naglasni sistem (jezik). Učenci pripovedujejo ustno, prepoznajo vrednote govorjenega jezika in neverbalna sredstva ter interpretativno berejo (jezikovno izražanje).

V 8. razredu se ukvarjajo s pojmi glas, zveneči in nezveneči glasovi, vedo, kako ta nastane, naučijo se razdelitve glasov, razumejo razlike med načinom nastanka glasova in njegove vloge v zlogu, v govoru uporabljajo glasovne premene (jezik). Sodelujejo v razpravi, znajo argumentirati, dokazujejo svoje teze s primeri (jezikovno izražanje).

3.3.1.3. Primerjava učnih načrtov za osnovne šole

Učna načrta za osnovnošolski program (slovenščina in hrvaščina) sta dokaj primerljiva. Tako slovenski kot hrvaški učenci se uri v govornih nastopih (v Sloveniji so govorni nastopi povezani s predstavitvijo umetnostnih besedil), s čimer utrjujejo lastno samozavest, premagujejo tremo in z vsakim govornim nastopom delajo manj napak v govoru ter so bolj pozorni na neverbalna sredstva komuniciranja. Prav tako se učijo vrednotiti svoj nastop in nastop svojih sovrstnikov ter s preučevanjem teorije usvojijo prakso. Na primer, spoznajo, da se knjižni jezik in njihov krajevni govor razlikujeta ter da se morajo med govorom truditi upoštevati zakonitosti prvega. Oboji se ukvarjajo z vlogami posameznih interpunkcijskih

znakov ter se s tem naučijo, kaj storiti pri posameznem ločilu in delajo na interpretativnem branju besedil.

Na ravni fonetike in fonologije se oboji seznanijo s samoglasniki in soglasniki ter njihovo osnovno delitvijo ter naglasi. Zasledila sem, da povsod vadijo glasove, ki v posameznem jeziku povzročajo največ težav. Pri hrvaščini je v učnem načrtu od prvega do petega razreda predvidena vaja glasov, kot so č, ć, đ, dž, lj, nj ter alternacije jata, saj se očitno pričakuje, da imajo učenci z njihovim izgovorom največ težav. Kar se tiče slovenščine, učni načrt ne določa posebno izgovor problematičnih glasov (razen variante glasu v in glasovno vrednost črke l, vendar to šele v tretjem obdobju, čeprav je logično, da so morali učenci to usvojiti oz. vsaj obravnavati že dosti prej – v prvem obdobju).

Če sta osnovnošolska učna načrta primerljiva na ravni vsebine, pa primerljivost odpade, ko med sabo primerjamo količino. Govora, retorike ter fonetike in fonologije je enostavno premalo, kar je mogoče razbrati iz zastavljenega programa. Namreč, če vzamemo kot primer celoten učni načrt, ki je namenjen slovenščini v gimnazijah ter ocenimo odstotek poglavij oz. strani, ki so namenjeni obravnavani temi v tej diplomski nalogi, bomo videli, da je slednji (odstotek) malenkosten. Vsem trem vzgojno-izobraževalnim obdobjem je namenjenih 66 strani (samo poglavje *operativni cilji in vsebine*). Od tega je retorično-govornemu izobraževanju in fonetiki namenjenih okoli 3–4 strani, kar pomeni, da je govoru, retoriki ter fonetiki namenjenih pičlih 5 oz. 6% programa. Če se nam potemtakem včasih dozdeva, da javni govor ni na pričakovanem nivoju, lahko odgovore poiščemo že v osnovnošolskem sistemu. Ne glede na morebitno kvaliteto šolskih ur slovenščine, je retorično-govornega izobraževanja premalo.

Po drugi strani hrvaški učni načrt hrvaškemu jeziku namenja 24 strani, od tega retorično-govorni del obsega približno 2–3 strani, kar znaša približno 8–12%. V hrvaškem učnem načrtu se potemtakem posveča nekoliko več pozornosti retoričnemu-izobraževanju, čeprav razlika ni ravno velika.

3.3.2. UČNI NAČRT ZA GIMNAZIJE

Enako kot osnovnošolska načrta, sem gimnazijska prav tako poiskala na internetu (*Učni načrt slovenščina gimnazija – splošna, klasična in strokovna*⁷ in *Hrvatski jezik za gimnazije*⁸). Slovenščina in hrvaščina – materna jezika, ki sta v gimnazijskem programu obvezna vsa štiri leta, katerim na koncu sledi še obvezna matura.

3.3.2.1. Učni načrt za gimnazije v Sloveniji

Podobno kot pri osnovnošolskem učnem programu, je slovenščina razdeljena na dve področji, na jezik in književnost, le da so tukaj zajeti vsi letniki skupaj. Dijaki pri pouku slovenščine razvijajo zmožnost tvorjenja enogovornih umetnostnih besedil, pri čemer se urijo tudi v govornih nastopih, predvsem v 1. letniku, ko predstavljajo osebo, postopek, kraj, državo, napravo, poročajo o zanimivih aktualnih dogodkih in predstavljajo svoje mnenje. Na koncu svoje govorne nastope in tiste od sošolcev vrednotijo in komentirajo. V 2. letniku predstavijo referat, medtem ko sta 3. in 4. letnik bolj usmerjena v pisno izražanje (eseji, komentarji, seminarske naloge, zapisniki).

Dijaki razvijajo svojo pravorečno zmožnost tako, da poslušajo knjižno izreko in jo poskušajo uzavestiti, prepoznajo pravorečne napake v svojih in tujih besedilih ter jih odpravljajo, v 1. letniku vadijo knjižni izgovor posameznih besed in vse skupaj poskušajo upoštevati med govornim nastopom, ko se trudijo govoriti čim bolj knjižno.

Poleg besedne razvijajo jezikovno zmožnost nebesednega sporazumevanja s tem, ko med nastopanjem zavestno uporabljajo nebesedne spremljevalce govorjenja in znajo vrednotiti ustreznost njihovega pojavljanja.

⁷ Mojca Poznanovič Jezeršek, Martina Križaj Ortar idr.: *Učni načrt slovenščina gimnazija – splošna, klasična in strokovna*, http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/ss/programi/2008/Gimnazije/UN_SLOVENSCINA_gimn.pdf (17. 5. 2013).

⁸ Vinko Brešić, Iva Bubalo idr.: *Hrvatski jezik za gimnazije*, http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/hrvatski.pdf (17. 5. 2013).

3.3.2.2. Učni načrt za gimnazije na Hrvaškem

Učni načrt je podan po letnikih, kjer je vsak razdeljen na tri področja, in sicer hrvaški jezik, jezikovno izražanje in hrvaška in svetovna književnost. Posvetila sem se jeziku in jezikovnemu izražanju.

V 1. letniku gimnazije je velik del hrvaškega jezika namenjen fonetiki in fonologiji. Dijaki spoznajo glas, fonem, alofon, funkcijo glasov, delitev fonemov, delitev samoglasnikov in soglasnikov glede na mesto tvorbe in glede na način tvorbe. Potem spoznajo fonem v okviru morfema (posebno področje morfonologije). Ukvarjajo se z naglasom, z zanaglasno dolžino, nenaglašenimi in naglašenimi besedami ter breznaglasnicami. Nato se ukvarjajo s fonostilistiko in naučijo se glavnih posebnosti fonemskega in naglasnega sistema v posameznem narečju (kajkavsko, čakavsko, štokavsko), ki ga primerjajo s standardnim jezikom. Skratka, 1. letnik posveča ogromno ur fonetiki in fonologiji. Na področju jezikovnega izražanja pa se ukvarjajo z vrednotami govornega jezika (intonacija, hitrost, register, mimika, kretnje).

2. letnik je namenjen morfologiji, tako da je fonetike in pravorečja zelo malo (skoraj nič), razen na področju jezikovnega izražanja, kjer dijaki predstavljajo življenjepise (ustno – govorni nastop) in kjer se prav tako ukvarjajo z mediji.

V 3. letniku se v okviru sintakse, ki zajema največji del jezika, naučijo stavčne intonacije, naglasa, melodije, hitrosti ter primerno govorijo oz. berejo besedila glede na interpunkcijske znake. Pri jezičnem izražanju se od dijakov zahteva priprava ustnega predavanja in priprava javnega govora, pri čemer se morajo upoštevati vrednote govornega jezika, nevtralen govor in poznavanje govornih figur.

4. letnik se ukvarja z leksikologijo, frazeologijo in besedotvorjem, zopet nekoliko pozornosti govoru posveča področje jezikovnega izražanja, kjer dijaki pripravijo diskusijo, argumentirajo, dokazujejo in debatirajo.

V vsakem letniku je mogoče izbrati izbirni program hrvaškega jezika. V 1. letniku področje jezikovnega izražanja vsebuje učenje retorike (teme so voditeljstvo, zgodovina govorništva, kako so govorili znani govorniki in dokazovanje trditve v govoru). V 2. letniku se ukvarjajo (zopet pri jezikovnem izražanju) s književnostjo in govorom, s kulturo in govorom in z vrstami retorike. Prav tako v 3. letniku pripravijo govorni nastop, poslušajo, ukvarjajo se z

intervjujem, vodenjem diskusije, okroglim stolom, radijskim in televizijskim program. V zadnjem letniku pa vodijo diskusijo, pripravijo predavanje ter se zopet posvetijo govoru (visoki, srednji in enostavni stil) in vodenstvu.

3.3.2.3. Primerjava učnih načrtov za gimnazije

Gimnazijska učna načrta za razliko od osnovnošolskih vsebujeta kar nekaj razlik. Tukaj so hrvaški dijaki v boljšem položaju. Oba učna načrta predpisujeta govorne nastope, vrednotenje, interpretativno branje in zavestno uporabo neverbalnih prvin komunikacije. Razlika, ki je na strani hrvaškega učnega načrta, je sledeča. Kar celoten prvi letnik (področje jezika) je namenjen fonetiki in fonologiji, in to precej podrobno. Dijaki se seznanijo z osnovnimi fonetičnimi pojmi, z naglasom, detajlno delitvijo glasov, česar v slovenskem učnem načrtu ni (to se bo potrdilo kasneje, ko bom primerjala učbenike v gimnazijah). Dijaki imajo možnost poleg hrvaščine izbrati izbirne predmete, ki se ukvarjajo z retoriko, in sicer teoretično in precej praktično. Tako da je gimnazijski program za hrvaščino, vsaj kar se tiče retorično-govornega izobraževanja in fonetike, dosti bolj razdelan in poglobljen kakor za slovenščino.

Tudi tukaj se bom posvetila količini oz. deležu retorično-govornega programa znotraj učnega načrta za slovenščino/hrvaščino. Slovenščini v gimnazijah je v učnem načrtu namenjenih 22 strani, od tega je retoriki in govoru namenjena samo ena stran, kar je 4,5% celotnega programa, to pa za dijake, ki se odločajo za študij in ki bodo prej ali slej postavljeni v vlogo retorika oz. govorca, še zdaleč ni dovolj. Stanje pri Hrvatih je vsekakor bolj zadovoljivo, saj od skupno desetih strani (vključno z dodatnim izbirnim predmetom) retorično-govornemu delu pripada stran in pol, kar je okoli 15% in občutno več v primerjavi s slovenščino.

3.3.3. GIMNAZIJSKI UČBENIKI

V tem poglavju sem se ukvarjala samo z učbeniki srednjih šol (natančneje gimnazij) tako, da sem primerjala učbenik za hrvaški jezik in učbenik za slovenski jezik po letnikih. Zanimale so me teme, kolikšen del zavzemajo fonetika, govor in retorika ter kako so slednje zasnovane v učbenikih. Pri slovenščini sem se odločila za učbenike *Na pragu besedila*, katerim so nasproti stali hrvaški učbeniki *Učimo hrvatski jezik (Učimo se hrvaški jezik)*.

Učbenik za slovenski jezik v 1. letniku gimnazij, strokovnih šol in tehniških šol vsebuje področje fonetike. To se nahaja pod poglavjem *sporazumevanje*, kjer je zajeto sporočanje in s tem prenosnik, in sicer slušni. Sem spadajo delitev glasnikov na samoglasnike in soglasnike, naglas (tudi naglasna znamenja), naglašeni in nenaglašeni zlogi, naslonke, delitev samoglasnikov in soglasnikov (zvočniki, nezvočniki – zveneči, nezveneči ...). Poleg so omenjeni še nebesedni spremljevalci govora (slušni in vidni prenosnik).

Učbenik *Učimo hrvatski jezik 1* precej svojih strani posveča fonetiki (kot je že predpisano v samem učnem načrtu). V poglavju *Stvaranje glasova (Nastajanje glasov)* sta razloženi osnovni fonetični pojmi, kot so glas, fonetika, česar slovenski učbenik ne vsebuje. Prav tako so predstavljeni govorni organi, njihova vloga in proces nastajanja glasu. Sledi poglavje *Podjela glasova (Delitev glasov)*, ki detajlno obravnava delitev glasov (glede na mesto tvorbe, način tvorbe, položaj in delovanje glasilk). Naslednje poglavje predstavlja naglas, zanaglasno dolžino (zopet poglobljeno v primerjavi s slovenščino). V poglavju *Funkcija glasova u jeziku* dijaki spoznajo pojme fonem, alofon in fonologija ter se naučijo, kako lahko naglas, dolžina in intonacija služijo kot sredstva za razlikovanje posameznih besed. Med fonetiko in morfologijo se nahaja vmesna veda, imenovana morfonologija, ki proučuje glasovne spremembe. Glasovi, ki povzročajo največ problemov, so obravnavani v vsakem poglavju posebej, s tem pa tudi izgovor le-teh. To je alternacija jata (kateri naglas se uporablja za ije/je ...), glasovi č, ć, đ, dž ter njihov izgovor. Predstavljeno je tudi poglavje *Govor i govorni jezik*, kjer so našteje in opisane vrednote govornega jezika (mimika, barva glasu, intonacija, moč, hitrost, premor, ritem). Vse teme, ki sem jih predstavila v tem odstavku sodijo na področje jezika.

Slovenski učbenik za 2. letnik v poglavju *Tvorjenost besed* vsebuje kratko ponovitev naglasa in izgovora v podpoglavju *Tvarna stran izgovorjenih besed*. Podobno hrvaški učbenik *Učimo hrvatski jezik 2*, katerega največji del obsega morfologija, na začetku ponovno pojasnjuje pojem fonema za lažje razumevanje višje stopnje – morfema.

Učbenik *Na pragu besedila* za 3. letnik podrobneje obravnava govorne (zvočne) prvine, ki se delijo na glasovne in prozodične, slednje pa dalje na besedne (naglas) in besedilne (poudarek, intonacija, premori, hitrost, register, barva), zadnje so tudi detajlno opisane. Te prvine se pa na drugačen način realizirajo v pisanih besedilih, kar ponazarjajo ločila, predstavljena v naslednjem poglavju. Enako je v učbeniku *Učimo hrvatski 3*, ki zaobjema vrednote govornega jezika oz. govorne (zvočne) prvine in na podoben način kot slovenski razdela

vsak pojem. Nato sledijo še vrednote pisanega jezika (ločila). Posebno poglavje je namenjeno *Redu riječi u rečenici (Besedni red v stavku)*, kar se zopet tiče govora, saj se besedni red v pisanem jeziku razlikuje od govorjenega, kajti ta ni avtomatiziran, ampak spontan, zato mora biti naš tolerančni prag pri govoru višji, saj je pričakovano, da bo govorec naredil več napak. Poleg področja jezika se področje jezikovnega izražanja ukvarja z nastopi. Tako so v učbeniku predstavljeni dokazovanje, ustno predavanje, javni govori in zraven njihove značilnosti, kako se delijo, kako jih pripraviti – torej približevanje retoriki.

V 4. letniku fonetiki, govoru in retoriki ni namenjenih skoraj nič strani. Omeniti velja le področje jezikovnega izražanja (hrvaški učbenik), kjer je govora o ustni razpravi, kar pa je tudi vse.

Iz primerjave gimnazijskih učbenikov je moč razbrati, da so zopet v rahlo boljšem položaju hrvaški dijaki (vsaj v 1. letniku). Namreč, fonetiki in fonologiji ter naglasu je posvečen velik del učbenika, poleg tega so ta področja zastavljena precej široko in precizno. Slovenski učbenik se sicer resda ukvarja s fonetiko, posameznimi glasovi, vendar je temu namenjen dosti manjši del, za povrh to ni niti ločeno na svoje poglavje, temveč je obravnavano znotraj sporazumevanja (ki je sam po sebi širok pojem). Prav tako je več urjenja v nastopih (verjetno tu prihaja do odstopanja, saj so govorni nastopi pri pouku slovenščine bolj povezani z domačim branjem) in zagotovo se več dela na retoriki. Ostali letniki so si med seboj dokaj podobni in primerljivi, vendar pa se v prvem letniku kažejo največje razlike, ki govorijo v prid hrvaških dijakov. Tukaj lahko iz lastnih izkušenj dodam, da je bilo v gimnaziji na splošno premalo govornih nastopov (2 pri pouku slovenščine v štirih letih), retorika kot izbirni predmet ni obstajal, fonetiki in fonologiji pa smo posvetili zelo malo število ur v 1. letniku. Problem torej ni v kvaliteti (to bi težko ocenjevali), ampak gre za občutno premalo predpisanih ur, da bi lahko dijake uspešno pripravili na javno govorno nastopanje in pravilno zborna izreko.

3.3.4. RETORIKA

Že na začetku sem nekaj besed namenila retoriki, tukaj pa me bo zanimala kot šolski predmet in ali se sploh poučuje. V Sloveniji je retoriki kot obveznemu izbirnemu predmetu namenjenih 32 ur letno ali 1 ura tedensko v 9. razredu osnovne šole.⁹ Sama sem pregledala učbenik oz. priročnik *Retorika uvod v govorniško veščino*, kakor ga definirajo avtorji. Učenci, ki izberejo ta izbirni predmet, spoznajo, kaj sploh je to retorika, naučijo se pripraviti na govor ter znajo odkriti in ustvarjati vsebino, poleg tega so jo sposobni razporediti. Nato jo ubesedijo, si jo skušajo zapomniti ter jo udejanjijo skozi govorni nastop. Skratka, naučijo se celotnega procesa priprave na govorni nastop. V učbeniku je na koncu vsakega poglavja dosti vaj, ki jih tekom šolskega leta pripravljajo in se marsikaj naučijo.

Profesor Igor Ž. Žagar, eden izmed avtorjev učbenika, je v intervjuju na blogu (*Lenart J. Kučič*)¹⁰ izjavil, da je 32 ur v osnovni šoli zagotovo premalo, medtem ko se v srednji šoli retorika ne poučuje. Poleg tega v ospredju niso več vsebina in dobri argumenti, temveč jih nadomešča všečna zunanja podoba in govorjenje v prazno, brez nekih tehtnih razlogov, čeprav retorika ni le način, ampak bi bilo potrebno več pozornosti posvetiti tudi vsebini (ne samo kako, temveč kaj povedati). Z njegovim mnenjem se strinjam. Praktično nemogoče je v tako kratkem času usvojiti veščino retorike, resda pa je odskočna deska za naprej. V srednjih šolah retorike kot obveznega izbirnega predmeta ni, čeprav sem med iskanjem naletela na učbenik oz. zopet priročnik *Kultura govornice in zapisane besede ali retorika za današnjo rabo*, ki se uporablja v srednjih šolah. Skleпам, da je retoriko kot izbirni predmet potemtakem mogoče izbrati le na nekaterih srednjih šolah, saj ni predpisana v učnem načrtu.

Kar se tiče retorike kot obveznega izbirnega predmeta na Hrvaškem, z brskanjem po internetu nisem zasledila nobenega programa za osnovne šole. Imajo pa dijaki več možnosti v gimnazijah, kjer je v vsakem letniku na voljo dodaten program hrvaškega jezika (omenjeno že pod poglavjem *Učni načrt za gimnazije na Hrvaškem*), ki ponuja retoriko. Prav tako sem med iskanjem našla članek *Nastava izbornog predmeta Govorništvo u Gimnaziji „Fran*

⁹ Igor Ž. Žagar, Rastko Močnik idr.: *Učni načrt: Izbirni predmet: Program osnovnošolskega izobraževanja: Retorika*,

http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Retorika_izbirni.pdf (17. 5. 2013).

¹⁰ Lenart J. Kučič, <http://www.lenartkucic.net/2009/07/04/intervju-igor-z-zagar/> (17.5.2013).

*Galović“ Koprivnica*¹¹ (*Pouk izbirnega predmeta Govorništvo v Gimnaziji Fran Galović Koprivnica*), kjer je omenjeno, da je ponujena retorika kot obvezni izbirni predmet v 4. letniku splošne gimnazije.

Če primerjamo med sabo retoriko v slovenskem in hrvaškem izobraževalnem sistemu, zopet pridemo do zaključka, da so hrvaški učenci in dijaki deležni več te veščine. Namreč, v hrvaškem izobraževalnem sistemu je za to bolje poskrbljeno, saj ponuja dodatni izbirni predmet hrvaškega jezika v vseh letnikih gimnazije, kjer ima retorika precejšnjo težo¹². Sicer ne morem trditi, da je pouk retorike kot izbirnega predmeta v 9. razredu nekvaliteten, ampak ga je enostavno premalo. Če prištejemo temu še dejstvo, da vsi učenci poleg ostale široke ponudbe izbirnih predmetov ne izberejo retorike, to potemtakem predstavlja problem in pomanjkanje govorniških veščin, ki se jih poslužujemo tako rekoč na vsakem koraku.

¹¹ Pogled kroz prozor: *Pouk izbirnega predmeta Govorništvo v Gimnaziji Frana Galovića Koprivnica*, <http://pogledkrozprozor.wordpress.com/2010/01/30/nastava-izbornog-predmeta-govornistvo-u-gimnaziji-%E2%80%9Efran-galovic%E2%80%9C-koprivnica/> (17.5.2013).

¹² Glej poglavje *Učni načrt za gimnazije na Hrvaškem*.

4. ZAKLJUČEK

V diplomski sem na kratko predstavila retoriko in govor, nato pa sem največ strani namenila praktičnemu delu oz. primerjavi dveh izobraževalnih sistemov (slovenskega in hrvaškega) s pomočjo učnih načrtov, učbenikov in izbirnim predmetom – retoriko. Cilj je bil ugotoviti, kje je za govorno-retorično izobraževanje bolj poskrbljeno. Glede na pridobljene rezultate, ki jih je primerjalna metoda pokazala, se v hrvaških šolah več in bolj poglobljeno ukvarjajo z govorom, retoriko in fonetiko. Če sta še osnovnošolska sistema primerljiva, pa do odstopanj pride v gimnazijah. Namreč, dijaki poglobljeno spoznavajo področje fonetike in fonologije, imajo možnost izbrati dodaten izbirni predmet s področja hrvaškega jezika, kjer je retorika v prvem planu. Vse to je razvidno iz učnih načrtov in iz učbenikov, ki so, vsaj kar se retorično-govornega področja tiče, bolj zasnovani in ponujajo dijaku boljši pregled. Prav tako se učenci in dijaki premalo ukvarjajo s temi temami. Premalo je predpisanih ur in če samo preletimo učni načrt in učbenike, pridemo do zaključka, ki potrjuje že nekajkrat omenjeno tezo: če so že sami učni načrt in učbeniki zasnovani pomanjkljivo, kar se tiče retorično-govornega področja, kako pomanjkljiva je šele praksa. Zaradi tega ne smemo kazati s prstom na nekompetentne govorce v javnosti, saj se pravilne izreke ter retorike nimajo kje naučiti. Tako zaman pričakujemo in zahtevamo kompetenco javnih govorcev, kajti le-tega jim izobraževanje ne omogoča.

Ali to pomeni, da smo Slovenci zaradi tega slabši govorniki kot naši sosedi? Tega zaenkrat ne morem trditi, ker bi bile za to potrebne nadaljnje raziskave v smeri kvalitete pouka in primerjava govorcev. Dejstvo pa je, da so hrvaški učenci in (predvsem) dijaki deležni več retorike ter ukvarjanja z govorom, kar lahko pametno izkoristijo v času nadaljnjega šolanja in zagotovo v svojem poklicu in karieri, kar pa ni zanemarljivo. Retorika in govor nista povezana le z znanjem maternega jezika, ampak prideta v poštev na vseh področjih javnega in zasebnega življenja, in če ju obvladamo in uporabljamo za dobro vseh (ne izrabljamo njene manipulativne vloge), se nam to prej ali slej obrestuje.

5. POVZETEK

V diplomski nalogi sem se ukvarjala z retorično-govornim izobraževanjem v Sloveniji in na Hrvaškem. Glede na to da nista niti retorika niti govor prirojeni lastnosti, ampak se ju lahko vsak priuči, je potrebno analizirati stanje na osnovnih in srednjih (v tej diplomski konkretno gimnazije) šolah. Namen je bil ugotoviti, kje je za retoriko, govor ter fonetiko in fonologijo bolj poskrbljeno oz. kateri šolski sistem, kar se tiče učnih programov in učbenikov, vzgaja bolj kompetentne govorce/retorike. Primerjava osnovnošolskih in gimnazijskih (slovenskih in hrvaških) učnih načrtov, gimnazijskih učbenikov in retorike kot obveznega izbirnega predmeta je pokazala, da so hrvaški učenci in dijaki deležni več retorično-govornega izobraževanja. Stanje na osnovnih šolah je še primerljivo, medtem ko gimnazijska učna načrta in učbeniki pričajo o razlikah. Namreč, že v samem učnem načrtu je predpisanih premalo ur, ki so namenjena retoriki/govoru/fonetiki. Prav tako je snov v učbenikih zastavljena površinsko in, kar se tiče kvantitete, zopet pomanjkljivo. Hrvaški gimnazijci imajo poleg večjega obsega retorično-govorno zastavljenih ur na voljo tudi dodatne ure retorike v okviru dodatnega izbirnega predmeta hrvaškega jezika (vsa štiri leta gimnazije). Problem je torej v prvi vrsti kvantiteta – premalo ur namenjenih retoriki, govoru ter fonetiki in fonologiji, s tem pa se pojavlja vprašanje, kako lahko s pomanjkljivo teoretično podlago zadovoljimo praksi ter na tak način vzgojimo kompetentne govorce.

6. VIRI IN LITERATURA

Andreja Dvornik, 2011: *Vključenost retorike v ure slovenščine v zadnjem triletju osnovnih šol in v splošnih gimnazijah (diplomsko delo)*. Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.

Darinka Marc in Katarina Torkar Papež, 2006: *Kultura govorjene in zapisane besede ali retorika za današnjo rabo*. Ljubljana: DZS.

Hotimir Tivadar, 2010: Slovenski jezik med knjigo in Ljubljano. Irena Novak Popov (ur.): *Vloge središča: konvergenca regij in kultur/slovenski slavistični kongres*. Ljubljana : Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 35–44.

Ivo Škarić, 1996: *V iskanju izgubljenega govora*. Ljubljana: Pravljično gledališče.

Marica Kurtak, 2005: *Učimo hrvatski jezik 3*. Zagreb: Školska knjiga.

Marina Čubrić, 2005: *Učimo hrvatski jezik 1*. Zagreb: Školska knjiga.

Marina Čubrić, 2005: *Učimo hrvatski jezik 4*. Zagreb: Školska knjiga.

Marja Bešter, Martina Križaj Ortar idr., 1999: *Na pragu besedila 1*. Ljubljana: Založba Rokus.

Martina Križaj Ortar, Marja Bešter idr., 2000: *Na pragu besedila 2*. Ljubljana: Založba Rokus.

Martina Križaj Ortar, Marja Bešter idr., 2001: *Na pragu besedila 3*. Ljubljana: Založba Rokus.

Martina Križaj Ortar, Marja Bešter Turk idr., 2002: *Na pragu besedila 4*. Ljubljana: Založba Rokus.

Snježana Gabelić, 2005: *Učimo hrvatski jezik 2*. Zagreb: Školska knjiga.

Tatjana Zidar Gale, Igor Ž. Žagar idr., 2006: *Retorika (uvod v govorniško veščino)*. Ljubljana: I 2, družba za založništvo, izobraževanje in raziskovanje d.o.o.

Učni načrt. Program: osnovna šola: slovenščina, 2011. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo:

<http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf>. (Dostopno 17. 5. 2013)

Učni načrt. Slovenščina: gimnazija: Splošna, klasična, strokovna gimnazija, 2008. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo: <http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/ss/programi/2008/Gimnazije/UN_SLOVENCINA_gimn.pdf>. (17. 5. 2013)

Nastavni plan i program za osnovnu školu, 2006. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa: <<http://public.mzos.hr/fgs.axd?id=14181>>. (Dostopno 17. 5. 2013)

Nastavni programi za gimnazije: hrvatski jezik. Zagreb: Glasnik ministarstva, prosvjete i športa: <http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/hrvatski.pdf>. (Dostopno 17. 5. 2013)

Učni načrt. Izbirni predmet: Program osnovnošolskega izobraževanja: Retorika, 2004. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo: <http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Retorika_izbirni.pdf>. (Dostopno 17. 5. 2013)

Pogled kroz prozor: Digitalni časopis za obrazovne stručnjake, 2010. Pula: Društvo informatičara: <http://pogledkrozprozor.wordpress.com/2010/01/30/nastava-izbornog-predmeta-govornistvo-u-gimnaziji-%E2%80%9Efranc-galovic%E2%80%9Ckopivnica/>. (Dostopno 17. 5. 2013)

Blog: Lenart J. Kučić: Igor Ž. Žagar, pedagoški inštitut, 2009: <http://www.lenartkucic.net/2009/07/04/intervju-igor-z-zagar/>. (Dostopno 17. 5. 2013)

Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2000. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>. (Dostopno 17. 5. 2013)

Slovenski pravopis 2001, 2010. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in Slovenska akademija znanosti in umetnosti: <<http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html>>. (Dostopno 17. 5. 2013)

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 28. avgusta 2013

Mateja Javeršek
(lastnoročni podpis)